

УДК 349.3.725

І.О. ЧИСТЯКОВА, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля

ПУТІВКА НА САНАТОРНО-КУРОРТНЕ ЛІКУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Ключові слова: санаторно-курортний заклад, соціальне забезпечення, санаторно-курортне забезпечення, путівка, соціально-забезпечувальні відносини

Безперечно, відсутність в системі новітнього права соціального забезпечення України чітко визначеної теоретичної та практичної позиції, щодо ролі і місця відносин санаторно-курортного забезпечення, на цей час негативно впливає на можливість реалізації на практиці положень Конституції України в частині права кожної працюючої особи на відпочинок та соціальний захист. В свою чергу, без певних, реально виражених, правових гарантій щодо забезпечення громадян належним і якісним обслуговуванням в сфері санаторно-курортного забезпечення, не можливе існування будь-якої демократичної, правової та соціальної держави.

Дослідженню відносин соціально-правового захисту населення в тій чи іншій мірі торкались в своїх наукових розробках К.С. Батигін, І.В. Гушчін, Є.Є. Мачульська, Ж.О. Горбачова, Н.О. Семашко, В.О. Аралов, О.В. Левшин, В.С. Андреев, В.Ш. Шайхатдинов, І.М. Сирота, Е.Г. Тучкова, Т.З. Гарасимів та інші. Праці саме цих вчених дозволяють окреслити основні риси соціально-правового захисту населення в Україні, а також розкрити їх основні правові характеристики. Але, на жаль, зазначене надбання вказаних науковців має узагальнюючий характер та не розкриває в повній мірі відносини санаторно-курортного забезпечення, з урахуванням вимог, продиктованих поступовим розвитком ринкової економіки в Україні, за-

провадженням урядової політики щодо подальшої інтеграції до європейської спільноти, відсутністю в положеннях діючого законодавства чітких норм, які б регулювали нові, постійно виникаючі відносини в сфері права соціального забезпечення, прикладом зазначеного слугує путівка на санаторно-курортне лікування.

Актуальність дослідження посилює і той факт, що попри значну розповсюдженість путівки на санаторно-курортне лікування в положеннях діючого законодавства, єдине узагальнююче і систематизуюче її визначення відсутнє. Що, в свою чергу, ускладнює юридичну диференціацію путівки на санаторно-курортне лікування до системи права соціального забезпечення України та дослідження її в контексті об'єкту правовідносин соціального забезпечення. Тому метою статті є дослідження правовідносин відносин санаторно-курортного забезпечення.

Так, під терміном «об'єкт» (від лат. Objectum – предмет) загальні положення філософії розуміють те, що протистоїть суб'єктові в його предметно-практичній і пізнавальній діяльності. У юридичних науках цей термін застосовується досить часто, але має свій, специфічний зміст. Зокрема, об'єкт правовідносин – це те, із приводу чого виникає, існує власне правове відношення. Так, власник суб'єктивного права може претендувати на надання йому іншою стороною якогось майна (грошей, речей тощо), володіти й розпоряджатися якимись цінностями тощо. Зобов'язана сторона правовідношення повинна надати йому відповідні речі або не перешкоджати його діям по розпорядженню майном. Все те, на що спрямовано дії сторін, що становить предмет їхніх інтересів, і є об'єктом відповідних правовідносин [1, с.128].

Загальноновизнано, що на сучасному етапі теорія стверджує про багатоаспектність об'єктного змісту правовідносин. Це й предмети матеріального світу, у тому числі на об'єкти духовного життя (наприклад, особисті немайнові права, у тому числі на об'єкти інтелектуальної власності). Сюди ж відно-

ситься й потрібна поведінка суб'єктів, і результат цієї поведінки. Словом, як різноманітний світ, так різноманітні й об'єкти правовідносин. Навіть людина як річ у деяких правових системах була об'єктом правовідносин, зокрема в рабовласницьких суспільствах. Важливо також мати на увазі, що об'єкт правовідносин аж ніяк не пасивний елемент. Він також впливає на зміст конкретного суб'єктивного права, юридичних обов'язків. Одні правочини потрібні для досягнення необхідного суспільного стану, другі для відшкодування шкоди, треті для організації потрібної поведінки [2, с.247].

Як зазначав В.С. Андреев, право соціального забезпечення відноситься до числа тих галузей права, де для розмежування одних видів правовідносин від інших у назві робиться вказівка на об'єкт: «пенсійне правовідношення», «правовідношення з приводу допомоги з тимчасової непрацездатності» тощо [3, с.88]. Отже, об'єкт правовідношення виступає візуальним класифікатором правовідносин по соціальному забезпеченню. Поділяючи цю позицію Р.І. Іванова зазначає, що у праві соціального забезпечення не виникає єдиного матеріального правовідношення. Фактично їх існує стільки, скільки видів соціального забезпечення встановлено в чинному законодавстві. Поряд з матеріальними правовідносинами, у яких громадянин реалізує свої права на різні види пенсій, допомоги і послуг, виникають численні процедурні правовідносини, похідні від матеріальних. У цьому зв'язку існують і два типи об'єктів досліджуваних правовідносин: а) грошові виплати й послуги матеріального й нематеріального характеру, б) дії й результати дій. Перший тип об'єктів характерний для матеріальних правовідносин галузі (пенсійних, по забезпеченню допомогою, по наданню послуг), а другий – для процедурних правовідносин (по призначенню різних видів соціального забезпечення, по встановленню юридичних фактів, по розгляду спорів) [4, с.131].

В свою чергу І.М. Сирота зазначає, що юридичний зв'язок між суб'єктами право-

відносин по соціальному забезпеченню виникає із приводу як матеріальних, так і нематеріальних благ. Це зовнішні предмети, явища, певні соціальні послуги, з якими пов'язана поведінка суб'єктів правовідносин, і є їх об'єкти. Матеріальні блага соціально-забезпечувального характеру численні й діляться на пенсії, допомоги, соціальні послуги й пільги. Матеріальну допомогу можна ділити й по її цільовому призначенню. За цією ознакою розрізняють виплати, що переслідують ціль утримання громадянина (пенсії); виплати з метою надання матеріальної допомоги громадянину і його родині (допомоги); соціальна допомога родині в утриманні й вихованні дітей; натуральні види допомоги з метою утримання старих й непрацездатних; обслуговування з метою охорони здоров'я громадян (медична допомога, санаторно-курортне лікування тощо). Нематеріальні послуги суть факти, що мають юридичне значення в соціальному забезпеченні, повні склади, з якими закон пов'язує право на той або інший вид соціального забезпечення, а також право, що захищається, дійсно або мнимо порушене [5, с.92].

Інструкція про порядок забезпечення застрахованих осіб і членів їх сімей путівками на санаторно-курортне лікування, які придбані за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, затвердженого постановою правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності від 2.06.2005 р. № 55, яка вже на цей час втратила чинність, в пункті 12 надає наступне визначення путівки на санаторно-курортне лікування, як грошового документа, який гарантує його власнику отримання послуг у санаторно-курортних закладах, які реалізували цю путівку [6]. Пунктом 1.3. Порядку отримання застрахованими особами і членами їх сімей санаторно-курортного лікування, що сплачується за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, затвердженим постановою правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності від 25.02.2009 р. № 12, вста-

новлене наступне визначення путівки – це документ, який надає застрахованій особі і члену її сім'ї право на отримання відповідних послуг у зазначеному в путівці санаторно-курортному закладі протягом указанного в ній терміну – 18, 21, 24 або 45 діб. [7]. Стаття 23 Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» закріплює, що путівка до дитячого закладу оздоровлення та відпочинку – документ, який засвідчує право дитини на отримання послуг з оздоровлення та відпочинку, умови перебування в такому закладі і визначає вартість та перелік послуг з оздоровлення та відпочинку для однієї дитини в конкретному закладі [8].

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що путівка до санаторно-курортного закладу є об'єктом правовідносин з санаторно-курортного забезпечення, оскільки власне санаторно-курортне забезпечення виявляється в наданні визначеним в законодавстві особам органами соціального захисту або іншими органами, на які покладено обов'язок забезпечувати громадян санаторно-курортним лікуванням, на частковооплатній, безоплатній основі путівок до закладів де проводиться санаторно-курортне лікування.

При цьому загально визнано, що зміст правовідносин складають суб'єктивні юридичні права й обов'язки. Суб'єктивне право і відповідний йому обов'язок утворюють юридичний зв'язок управомоченої і зобов'язаної сторін. Причому правове відношення може складатися з одного або декількох юридичних зв'язків. Наприклад, правовідношення, що виникає на основі договору купівлі-продажу, містить у собі як мінімум два правові зв'язки: перший – право покупця одержати товар і обов'язок продавця передати товар покупцеві; другий – право продавця одержати гроші за товар і обов'язок покупця заплатити за нього погоджену в договорі суму.

Під суб'єктивним правом розуміється встановлена юридичною нормою міра можливої поведінки учасника правовідносини. Мова йде про певні можливості, надані інди-

відові або колективу юридичними нормами заради досягнення цілей, поставлених собі цими особами, задоволення їхніх інтересів і потреб. Сутність суб'єктивного права складається в гарантованій можливості робити певні дії. В.В. Лазарєв виділяє три форми прояву юридично можливої поведінки. По-перше, це можливість управомоченої особи поводитися активно, робити будь-які дії, як передбачені юридичними нормами, так і не заборонені законом. По-друге, це можливість жадати від зобов'язаної особи здійснення активних дій або стримування від дій. Наприклад, право вимагати повернення боргу за договором позики; сплати грошей за продане майно і передачі купленого майна за договором купівлі-продажу тощо. По-третє, це право домагання або можливість звернутися за захистом свого порушеного права в правоохоронні органи, тобто пустити в хід охоронний механізм держави. Так, при здійсненні крадіжки майна власник має право зробити відповідне повідомлення або заяву в міліцію. Громадянин, що вважає, що його незаконно звільнили з роботи, має право звернутися в суд з позовом про поновлення на роботі [1, с.125].

Юридичний обов'язок – це міра необхідної поведінки зобов'язаної сторони, якій вона повинна слідувати в інтересах управомоченої сторони, забезпечена державою. Юридичний обов'язок складається із трьох елементів: 1) необхідності зобов'язаного суб'єкта здійснювати певні дії (активні обов'язки) або утриматися від них (пасивні обов'язки); 2) необхідності зобов'язаного суб'єкта реагувати на законні вимоги правомочної сторони (наприклад, обов'язок виконувати умови договору); 3) необхідності нести юридичну відповідальність (зазнавати позбавлення прав особистого, майнового чи організаційного характеру) у разі відмови від виконання юридичних обов'язків або несумлінного їх виконання, якщо суперечить вимогам правової норми (наприклад, обов'язок боржника платити неустойку за невиконання умов договору) [9, с.354].

Для правовідносин з соціального забезпечення характерною рисою є така специфічність їх змісту, коли один суб'єкт – фізична особа наділена правом на отримання певних видів забезпечення, тобто може законно вимагати надання їй відповідного об'єкту правовідношення, а інший суб'єкт – соціальний орган, громадська організація, тощо зобов'язані надати першому відповідне забезпечення. Однак це не означає, що соціально-забезпечувальні правовідносини є простими або односторонніми. В більшості соціально-забезпечувальних правовідносин обидві сторони мають цілий ряд прав і обов'язків, хоч і менш значимих, порівняно з основними, вищезазначеними.

Слід зазначити, що ініціатором виникнення правовідносин у соціальному забезпеченні в більшості випадків виступає фізична особа. Хоча в окремих випадках, ініціатива виникнення правовідносини може належати іншій їхній стороні – органу соціального захисту тощо. Наприклад, правовідносини по професійному навчанню інвалідів у навчальних закладах органів соціального захисту населення (направлення на навчання видають відділи соціального захисту, виходячи з висновку МСЕК). Однак, як зазначає Р.І. Іванова, у всіх випадках, правовідносини по соціальному забезпеченню не виникнуть без волевиявлення громадян як учасників цих правовідносин, а якщо громадянин недієздатний, то без волевиявлення їхніх опікунів, батьків, піклувальників [4, с.98].

Правовідносини з санаторно-курортного забезпечення, як ми вже зазначали, також є вольовими відносинами, оскільки для отримання путівки до санаторно-курортного закладу фізична особа, яка з певних обставин потребує санаторно-курортного лікування і має на це право повинна звернутися до органу соціального захисту або іншого органу, на який покладено обов'язок забезпечувати громадян санаторно-курортним лікуванням, для задоволення цього права, а орган соціального захисту зобов'язаний забезпечити громадянина санаторно-курортним лікуванням.

Таким чином, що путівка до санаторно-курортного закладу є об'єктом правовідносин з санаторно-курортного забезпечення, оскільки власне санаторно-курортне забезпечення виявляється в наданні визначеним в законодавстві особам органами соціального захисту або іншими органами, на які покладено обов'язок забезпечувати громадян санаторно-курортним лікуванням, на частково-оплатній, безоплатній основі путівок до закладів де проводиться санаторно-курортне лікування. Вищезазначене дозволяє надати наступне визначення путівки на санаторно-курортне лікування, як об'єкта правовідносин соціального забезпечення, – це документ, який надає застрахованій особі і члену її сім'ї право на отримання відповідних соціальних послуг оздоровчого значення у зазначеному в путівці санаторно-курортному закладі протягом указанного в ній терміну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Общая теория права и государства : учебник / под ред. В. В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2001. – 520 с.
2. Венгеров А. Б. Теория государства и права : учеб. [для юрид. вузов] / А. Б. Венгеров. – 3-е изд. – М. : Юриспруденция, 2000. – 528 с.
3. Андреев В. С. Социальное обеспечение в СССР (правовые вопросы) / В. С. Андреев. – М. : Знание, 1971. – 183 с.
4. Иванова Р. И. Правоотношения по социальному обеспечению в СССР / Р. И. Иванова. – М. : Изд-во Московск. ун-та. 1986. – 176 с.
5. Сирота И. М. Право социального обеспечения в Украине : учебник / И. М. Сирота. – 4-е изд. перераб. и доп. – Х. : Одиссей. 2004. – 384 с.
6. Інструкція про порядок забезпечення застрахованих осіб і членів їх сімей путівками на санаторно-курортне лікування, які придбані за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності / затв. постановою правління Фон-

ду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності : від 2.06.2005 р., № 55 // Юридичний вісник України. – 2008. – № 18–19.

7. Порядок отримання застрахованими особами і членами їх сімей санаторно-курортного лікування, що сплачується за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності / затв. постановою правління Фонду соціального

страхування з тимчасової втрати працездатності : від 25.02.2009 р., № 12 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 30. – Ст. 1023.

8. Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» : від 04.09.2008 р., № 375-VI // Офіційний вісник України – 2008. – № 72 – Ст. 2418.

9. Скакун О. Ф. Теория государства и права / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2000. – 704 с.

Чистякова І. О. Путівка на санаторно-курортне лікування як об'єкт правовідносин соціального забезпечення / І. О. Чистякова // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 924–928 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10hiojop.pdf>

Зроблений висновок, що путівка до санаторно-курортного закладу є об'єктом правовідносин з санаторно-курортного забезпечення, оскільки власне санаторно-курортне забезпечення виявляється в наданні визначеним в законодавстві особам органами соціального захисту або іншими органами, на які покладено обов'язок забезпечувати громадян санаторно-курортним лікуванням, на частково-оплатній, безоплатній основі путівок до закладів де проводиться санаторно-курортне лікування.

Чистякова І.О. Путевка на санаторно-курортное лечение как объект правоотношений социального обеспечения

Сделан вывод, что путевка в санаторно-курортное заведение является объектом правоотношений санаторно-курортного обеспечения, поскольку собственно санаторно-курортное обеспечение заключается в предоставлении определенным законодательством лицам органами социальной защиты или другими органами, на которые положена обязанность обеспечивать граждан санаторно-курортным лечением, на частично платной, безоплатной основе путевок в заведения, осуществляющие санаторно-курортное лечение.

Chistyakova I.O. Tour on Sanatorium-Resort Treatment as Object of Legal Relationships of Public Welfare

A conclusion is done, that a tour in sanatorium-resort establishment is the object of legal relationships of the sanatorium-resort providing, as actually the sanatorium-resort providing consists in a grant a certain legislation persons the organs of social defence or other organs which a duty to provide citizens sanatorium-resort treatment is fixed on, on partly payment, without payment basis of tours in establishments, carrying out sanatorium-resort treatment.